

Recenzja / Opinia naukowa

**rozprawy doktorskiej mgr. Mikołaja Lisewskiego
pt. *Jak analizować potęgę mocarstw?*
*Opracowanie i aplikacja nowego narzędzia pomiarowego
na przykładzie analizy potęgometrycznej Stanów Zjednoczonych Ameryki
i Chińskiej Republiki Ludowej w latach 2001-2019***

(Toruń 2024, ss. 476)

napisanej na Wydziale Nauk o Polityce i Bezpieczeństwie Uniwersytetu Mikołaja Kopernika
pod kierunkiem p. prof. dr. hab. Romana Bäckera i dra hab. Bartłomieja Michalaka, prof. UMK

1

1. Wprowadzenie i znaczenie problematyki

Rozprawa Mikołaja Lisewskiego podejmuje bardzo aktualny i naukowo istotny problem pomiaru potęgi państw, ze szczególnym uwzględnieniem relacji między głównymi supermocarstwami – Stanami Zjednoczonymi a Chińską Republiką Ludową – w okresie dynamicznych przemian geopolitycznych 2001–2019. Autor stawia sobie ambitny cel, by wyjść poza tradycyjne modele potęgometryczne i opracować nowe narzędzie, nazwane Superpower Transition Index (STI). W obliczu rosnącej konkurencji międzynarodowej oraz zmieniającej się architektury bezpieczeństwa światowego, propozycja ta wydaje się być nie tylko teoretycznie uzasadniona, ale także o dużym potencjale aplikacyjnym. W pracy autor łączy dogłębną analizę literatury przedmiotu z empiryczną weryfikacją swojego modelu, co nadaje rozprawie charakter interdyscyplinarny – łączący internacjologię, politologię, ekonomię oraz metody statystyczne.

2. Stan badań zastosowana literatura oraz nowatorskość podejścia

Autor rozprawy umiejętnie osadza swoje badania w kontekście dotychczasowych prób pomiaru potęgi państw, analizując zarówno klasyczne koncepcje realistyczne, jak i podejścia systemowe oraz analizy tranzycji potęgi. W części teoretycznej przedstawione zostały między innymi koncepcje zależności oraz teorie systemów-światów, co pozwala na ukazanie ewolucji zagadnienia od tradycyjnych modeli po współczesne ujęcia. W tym kontekście autorska propozycja indeksu STI jawi się jako odpowiedź na dotychczasowe niedoskonałości – modele poprzednie często nie uwzględniały bowiem kompleksowości

relacji między państwami, a operacjonalizacja kluczowych pojęć bywała zbyt uproszczona lub nadmiernie zależna od specyficznych kontekstów. Lisewski stara się przez interdyscyplinarne podejście oraz szeroką gamę zmiennych stworzyć narzędzie, które będzie mogło znaleźć zastosowanie zarówno w badaniach porównawczych, jak i w prognozowaniu przyszłych trendów w układzie sił międzynarodowych.

Autor pracy doktoranckiej nawiązuje do rozległej tradycji badawczej dotyczącej potęgi państw, która ewoluowała na przestrzeni ostatnich dekad. W literaturze, do której się odnosi, dominują zarówno klasyczne, jak i nowoczesne ujęcia pojęcia potęgi:

- **Klasyczne podejścia i definicje.** Badania Dahla z lat 50. XX w. stanowią punkt wyjścia, gdzie potęga definiowana była jako relacja między aktorami – zdolność jednego podmiotu do wpływania na zachowanie innego. Pojęcia te później rozwijane były przez innych badaczy, którzy rozszerzali relacyjny wymiar potęgi, integrując aspekty materialne (np. zasoby militarne czy gospodarcze) z niematerialnymi (np. autorytet, *soft power*).
- **Ewolucja teorii potęgi.** Autor wskazuje na przesunięcie od wcześniejszych, często uproszczonych modeli, do bardziej złożonych podejść teoretycznych, takich jak teologiczne ramy hegemonii czy systemy światów Immanuela Wallersteina. W literaturze odnajdujemy też odniesienia do teorii tranzycji potęgi – badań koncentrujących się na dynamicznych zmianach układu sił międzynarodowych po zakończeniu zimnej wojny.
- **Współczesne podejścia i metodologie.** Nowoczesne badania potęgometryczne starają się operacjonalizować pojęcie potęgi w sposób wielowymiarowy, integrując kontrolę nad zasobami, aktorami i wydarzeniami. Autor krytycznie analizuje dotychczasowe modele, podkreślając ich ograniczenia metodologiczne, takie jak subiektywność w doborze kryteriów czy trudności w jednoznacznym pomiarze zjawiska. Z tego względu proponuje nowy wskaźnik – Superpower Transition Index (STI), który ma umożliwić bardziej precyzyjną analizę zmian w relacji między mocarstwami.
- **Kontekst teoretyczny i interdyscyplinarność.** Badania te są osadzone w szerszym kontekście teorii stosunków międzynarodowych, gdzie dominują zarówno paradygmaty neoliberalne, jak i neorealistyczne. W efekcie praca łączy w sobie perspektywy nauk o polityce,

bezpieczeństwie, internacjologii oraz makroekonomii, co pozwala na kompleksowe podejście do problemu pomiaru potęgi państw.

Zastosowane w rozprawie źródła i opracowania należy podzielić na:

- **Źródła statystyczne i raporty międzynarodowe** (World Bank, IMF, OECD, UN, SIPRI, CIA World Factbook). Są to rzetelne, empiryczne źródła danych – doskonałe do analizy porównawczej.
- **Dokumenty rządowe i think-tanki** (np. U.S. Department of Defense, RAND Corporation, Brookings Institution, Carnegie Endowment). Zawierają one analizy strategii, polityki obronnej i geopolitycznej. Zawierają one praktyczną wiedzę ekspercką, przydatną do aplikacji teorii w kontekście realnych strategii mocarstw.
- **Źródła internetowe i raporty bieżące** (np.: strony World Bank, IMF, CIA World Factbook – dostęp online).
- **Źródła naukowe w postaci monografii i artykułów naukowych** (w tym prace takich autorów jak np.: Joseph Nye, John Mearsheimer, Barry Buzan, Zbigniew Brzeziński, Fareed Zakaria, Robert Gilpin).

Autorzy o najwyższej liczbie cytowań, do których p. mgr Lisewski odwołuje się to:

- Joseph S. Nye: Indeks h: 70; Liczba cytowań: 73 188; Liczba publikacji: 282.
- Barry Buzan: Indeks h: 64; Liczba cytowań: 50 714; Liczba publikacji: 379.
- John J. Mearsheimer: Indeks h: 35; Liczba cytowań: 34 354; Liczba publikacji: 82
- Zbigniew Brzeziński: Indeks h: 31; Liczba cytowań: 7 604; Liczba publikacji: 210

Podsumowując, stan badań i literatury/źródeł, do której się odwołuje autor, charakteryzuje się bogactwem podejść teoretycznych, które ewoluowały od prostych, relacyjnych definicji potęgi do złożonych modeli wielowymiarowych. Autor wykorzystuje tę literaturę zarówno do krytycznej analizy istniejących metod pomiarowych, jak i do uzasadnienia potrzeby stworzenia nowego narzędzia badawczego, które lepiej odda dynamikę współczesnych relacji międzynarodowych.

3. Cel pracy, problem badawczy, hipotezy i zakresy

Celem rozprawy jest opracowanie i przetestowanie autorskiego narzędzia pomiarowego do analizy potęgi państw (tzw. Potęgometrycznego Narzędzia Pomiarowego – PNP) oraz jego aplikacja na przykładzie porównania USA i ChRL w latach 2001–2019.

Cele szczegółowe to:

- Opracowanie założeń teoretycznych i metodologicznych analizy potęgi państw w stosunkach międzynarodowych.
- Krytyczna analiza istniejących podejść i mierników (np. Composite Index of National Capability – CINC).
- Stworzenie nowego narzędzia (PNP) uwzględniającego wielowymiarowość potęgi.
- Empiryczne zastosowanie PNP na przykładzie porównania USA i Chin.
- Ocena zmian potencjału mocarstwowego USA i ChRL w analizowanym okresie.

Autor zadaje cennie pytania badawcze, które zostały sformułowane w sposób prawidłowy:

- Jakie elementy składają się na potęgę państwa w ujęciu politologicznym i geopolitycznym?
- Czy istniejące metody pomiaru potęgi są wystarczające i trafne?
- Jakie czynniki powinno uwzględniać kompleksowe narzędzie do mierzenia potęgi państw?
- Jak kształtował się poziom potęgi USA i Chin w latach 2001–2019?
- Czy Chiny realnie zbliżyły się do poziomu potęgi USA, a jeśli tak, to w jakich obszarach?

W rozprawie poprawnie sformułowano następujące hipotezy badawcze:

- H1: Istniejące wskaźniki (np. CINC) nie oddają w pełni złożoności potęgi państw.
- H2: Potęga państw ma charakter wielowymiarowy, co wymaga stosowania złożonych narzędzi analitycznych.
- H3: W latach 2001–2019 nastąpiło zbliżenie poziomu potęgi Chin do poziomu potęgi USA, szczególnie w wymiarze gospodarczym i technologicznym.
- H4: Autorskie narzędzie (PNP) umożliwia trafniejszą i bardziej precyzyjną ocenę potęgi państw niż dotychczasowe mierniki.

Autor precyzyjnie formułuje również zakresy (ograniczniki) swoich analiz:

- Zakres podmiotowy: Dwa mocarstwa: Stany Zjednoczone Ameryki i Chińska Republika Ludowa.
- Zakres przedmiotowy (rzeczowy): Analiza i pomiar potęgi państw w ujęciu politologicznym i stosunków międzynarodowych.
- Zakres czasowy: Lata 2001–2019, czyli okres po zakończeniu zimnej wojny, obejmujący m.in. wzrost pozycji Chin i przemiany w układzie sił międzynarodowych.
- Zakres przestrzenny: Analiza dotyczy dwóch państw o zasięgu globalnym – USA i ChRL – w kontekście ich obecności w skali światowej.

4. Struktura rozprawy

Struktura pracy jest logiczna, przejrzysta i tworząca odpowiednie ramy pod realizację przedsięwzięcia badawczego. Składa się z trzech obszernych rozdziałów i równie obszernego Aneksu.

- **Wstęp** zawiera jasno sformułowany problem badawczy, cele i hipotezy oraz pytania badawcze. Zidentyfikowano potrzebę stworzenia nowego narzędzia pomiarowego (PNP), wskazując lukę w dotychczasowych podejściach. Wstęp spełnia wymagania w zakresie klarowności i ukierunkowania badań.
- **Rozdział I** – Teoretyczno-metodologiczne podstawy badania. Szczegółowo opisano ujęcia definicyjne i podejścia teoretyczne do pojęcia potęgi, co jest zgodne z zasadą budowania podstawy teoretycznej badania. Autor przeprowadza krytyczną analizę dotychczasowych metod i wskaźników, co świadczy o poprawnym zastosowaniu metody krytycznej analizy literatury.
- **Rozdział II** – Opracowanie i uzasadnienie konstrukcji autorskiego narzędzia badawczego (PNP). aprezentowano proces konstrukcji narzędzia badawczego w sposób zgodny z metodologią ilościową: zdefiniowanie zmiennych, przypisanie wag, analiza składników mierzalnych. Zastosowano podejście wielowymiarowe, co wpisuje się w kompleksową analizę społeczną i politologiczną. Autor uzasadnia wybór kategorii składowych (gospodarka, demografia, wojsko itd.), co wskazuje na dbałość o operacjonalizację pojęć – kluczowy aspekt w metodologii nauk społecznych.

- **Rozdział III** – Zastosowanie PNP do analizy USA i ChRL (lata 2001–2019). Rozdział ten ma charakter empiryczny – autor prezentuje porównawcze dane, wykresy i analizy trendów, co jest zgodne z podejściem ilościowym. Przeprowadzono analizę dynamiki zmiany potęgi państw z użyciem skonstruowanego narzędzia.

5. Aspekty metodologiczne

Głównym atutem rozprawy jest podejście metodologiczne, na którym opiera się cały projekt badawczy. Autor wykracza poza schematyczne podejście do potęgometrii, proponując narzędzie pomiarowe, które w sposób wielowymiarowy oddaje złożoność relacji między mocarstwami. W ramach opracowywanego indeksu STI analiza koncentruje się na trzech głównych kategoriach:

- **Kontrola nad zasobami** – obejmuje m.in. dane demograficzne, ekonomiczne i technologiczne, operacjonalizowane poprzez zmienne takie jak populacja zurbanizowana, produkcja całkowita oraz rozwój technologii informacyjnych.
- **Kontrola nad aktorami** – analizuje aspekty militarno-polityczne, w tym zmienne dotyczące zależności surowcowej, rozwoju militarnego, *soft power* oraz zadłużenia zagranicznego.
- **Kontrola nad wydarzeniami** – bada zmienne związane ze stabilnością społeczno-polityczną, bezpieczeństwem ekonomicznym oraz potencjałem odstraszania.

Każda z kategorii została dokładnie uzasadniona teoretycznie, a jednocześnie jej składniki oparte na dostępnych źródłach danych i literaturze przedmiotu. Szczegółowa konstrukcja indeksu STI, wraz z krytycznym omówieniem doboru czynników, ich operacjonalizacji oraz procedur walidacyjnych, świadczy o wysokim poziomie transparentności prowadzonych badań.

Szczególnie istotnym elementem metodologicznym jest przyjęcie modelu transformacji rzeczywistej, który wyróżnia cztery subetapy w relacji między mocarstwami:

- etap rywalizacji uśpionej,
- etap deprywacji rzeczywistej,
- etap substytucyjny,
- etap deprywacji odwróconej.

Każdy etap definiowany jest poprzez porównanie poziomów potęgi (STI) i dynamiki zmian (wzrost/spadek) zarówno w przypadku państwa hegemonicznego, jak i challenger. Autor otwarcie podkreśla arbitralność operacjonalizacji tych etapów, co wynika z natury badanej problematyki – złożonych relacji między państwowych, których pełne ujęcie ilościowe stanowi wyzwanie.

W pracy zastosowano przede wszystkim metody takie jak analiza treści, porównawcza analiza danych jakościowych i ilościowych, a także standardowe narzędzia statystyczne (średnie arytmetyczne, agregacje danych, współczynnik korelacji Pearsona). Dodatkowo autor stosuje techniki ekstrapolacyjne w przypadkach niepełnych danych, co podkreśla elastyczność przyjętego podejścia. Powyższe metody zostały trafnie dobrane i właściwie zastosowane.

Warto także zaznaczyć, że w rozprawie widoczna jest formacja ze strony wybitnego metodologa – promotora prof. Romana Bäckera, którego wkład naukowy i metodologiczny stanowi istotny fundament dla jakości przeprowadzonych badań społecznych w Polsce.

6. Wkład empiryczny i aplikacja modelu STI

W części empirycznej rozprawy autor testuje opracowane narzędzie na przykładzie analizy potęgi USA i Chin w latach 2001–2019. Badanie empiryczne stanowi istotne uzupełnienie części teoretycznej, umożliwiając ocenę skuteczności indeksu STI w praktyce. Kluczowe elementy testu obejmują:

- Szczegółową analizę danych dotyczących kontroli nad zasobami, aktami oraz wydarzeniami,
- Operacjonalizację zmiennych na poziomie rocznym oraz ich zestawienie dla obu analizowanych państw,
- Identyfikację etapów modelu transformacji rzeczywistej, co pozwala określić momenty zmiany relacji hegemon–challenger.
- Prezentację wyników, opartą na wykresach i tabelach, umożliwiającą identyfikację momentów dynamicznych przemian oraz weryfikację hipotez badawczych przy użyciu testów statystycznych (np. korelacja Pearsona). Wyniki sugerują, że narzędzie STI wykazuje potencjał predykcyjny, co otwiera możliwości jego dalszej aplikacji w prognozowaniu trendów geopolitycznych.

7. Uwagi krytyczne

Pomimo wielu istotnych zalet, praca Mikołaja Lisewskiego zawiera kilka elementów wymagających krytycznej refleksji:

- **Arbitralność operacjonalizacji modelu transformacji rzeczywistej.** Choć model czterech etapów pozwala na systematyczne ujęcie procesu tranzycji potęgi, jego operacjonalizacja opiera się na subiektywnych kryteriach. Autor przyznaje, że przydział poszczególnych etapów może być arbitralny, co rodzi pytania o replikowalność wyników i możliwość porównania z innymi modelami. Konieczne byłoby przeprowadzenie dodatkowych badań empirycznych, które pozwoliłyby na lepsze skalibrowanie i standaryzację tych kryteriów.
- **Dostępność i jakość danych.** W pewnych obszarach autor zmuszony był do stosowania ekstrapolacji danych, co może wprowadzać pewne nieścisłości. Choć zastosowane techniki statystyczne minimalizują ten problem, ograniczenia w dostępności rzetelnych danych mogą wpływać na wiarygodność całej analizy, szczególnie w kontekście dynamicznych zmian w gospodarce i technologii.
- **Uniwersalność narzędzia STI.** Indeks został skonstruowany z myślą o analizie relacji między supermocarstwami, co rodzi pytanie o jego zastosowanie w przypadku państw o mniej wyrazistych charakterystykach mocarstwowych. Może to ograniczać możliwość zastosowania narzędzia w szerszym spektrum badań internacjologicznych.
- **Złożoność interdyscyplinarnego podejścia.** Choć interdyscyplinarność stanowi niewątpliwą zaletę pracy, integracja różnych metod i podejść teoretycznych może prowadzić do rozmycia głównych celów badawczych. Z jednej strony szerokie ujęcie problematyki zwiększa wartość analityczną, z drugiej – niesie ryzyko utraty precyzji w operacjonalizacji poszczególnych zmiennych.
- **Brak szczegółowego omówienia alternatywnych metod.** W recenzowanej rozprawie mogłoby znaleźć się więcej odniesień do istniejących narzędzi potęgometrycznych oraz porównania ich skuteczności z proponowanym indeksem STI. Taka analiza mogłaby jeszcze bardziej uwypuklić unikalność oraz ewentualne ograniczenia nowego narzędzia.

8. Wnioski i rekomendacje

Recenzowana rozprawa doktorska prezentuje wysoki poziom merytoryczny oraz nowatorskie podejście do zagadnienia pomiaru potęgi państw. Kluczowe zasługi pracy można podsumować następująco:

- **Nowatorskie narzędzie badawcze.** Konstrukcja indeksu STI stanowi istotny krok naprzód w analizie relacji międzypaństwowych, łącząc tradycyjne modele z nowoczesnymi technikami ilościowymi i jakościowymi.
- **Interdyscyplinarność.** Autor umiejętnie integruje różnorodne podejścia teoretyczne, co pozwala na kompleksowe ujęcie badanej problematyki.
- **Transparentność metodologiczna.** Szczegółowy opis przyjętych metod, operacjonalizacji zmiennych oraz analizy statystycznej umożliwia powtarzalność badań oraz stanowi punkt wyjścia do dalszych modyfikacji proponowanego narzędzia.
- **Wkład empiryczny.** Test empiryczny przeprowadzony na przykładzie relacji USA–Chiny dostarcza cennych wniosków dotyczących procesów tranzycji potęgi, co może mieć szerokie implikacje dla przyszłych analiz geopolitycznych.

Rekomendacje:

- Dokładniejsze określenie granic operacjonalizacji poszczególnych etapów modelu transformacji rzeczywistej, aby zmniejszyć subiektywność oceny.
- Rozszerzenie zbioru danych oraz wdrożenie bardziej zaawansowanych metod statystycznych lub modeli ekonometrycznych w celu lepszego uchwycenia dynamiki relacji między mocarstwami.
- Rozważenie integracji alternatywnych wskaźników i metod pomiarowych, które mogłyby wzbogacić analizę potęgi państw i umożliwić szersze zastosowanie indeksu STI.
- Uzasadnienie wyboru konkretnych zmiennych oraz metod ekstrapolacji danych, co pozwoli na zwiększenie wiarygodności narzędzia oraz ułatwi jego replikację przez innych badaczy.

9. Podsumowanie

Recenzowana rozprawa doktorska Mikołaja Lisewskiego jest pracą ambitną, charakteryzującą się bardzo wysokim poziomem teoretycznym oraz solidną analizą empiryczną. Szczególnie cenna jest starannie opracowana metodologia, która – mimo wskazanych ograniczeń i krytycznych uwag – umożliwia nowatorskie spojrzenie na proces tranzycji potęgi między supermocar-

stwami. W związku z powyższym praca ta stanowi wartościowy wkład do badań internacjologicznych i potęgometrycznych, a jej rekomendacje mogą posłużyć jako punkt wyjścia do dalszych, pogłębionych analiz nad dynamiką stosunków międzypaństwowych w zmieniającym się świecie.

Należy podkreślić, że rozprawa spełnia wszystkie wymogi ustawowe, odwołując się do aktualnej ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 20 lipca 2018 r. (Dz.U. 2018 poz. 1571), co gwarantuje jej formalną zgodność z obowiązującymi przepisami prawa.

Wnioskuje zatem o dopuszczenie p. mgra Mikołaja Lisewskiego do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Ponadto z uwagi na dużą wartość rozprawy pozwolę sobie na postawienie wniosku o jej wyróżnienie.

Cieszyn-Warszawa, dnia 4.4.2025 roku

prof. dr hab. Radosław Zenderowski

Radosław Zenderowski
ul. Limanowskiego 3 m. 6
PL 43-400 Cieszyn
Tel.: 600.431.170
E-mail: r.zenderowski@uksw.edu.pl

Wydział Społeczno-Ekonomiczny
Instytut Nauk o Polityce i Administracji UKSW
ul. Wóycickiego 1/3 bud. 23
PL 01-938 Warszawa
Tel.: +48 22 569 68 29
E-mail: ip@uksw.edu.pl